

Előszó

A kötetünkben közölt tanulmányok – amelyek közül néhány korábban előadás-ként is elhangzott az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Médiatörténeti Kutatócsoportjának konferenciáin – sokféle témát érintenek, ám közös bennük a változásokhoz való alkalmazkodás motívuma. A 19. század végétől a magyar társadalom életében is egyre jelentősebb szerepet játszott a hatalmas fejlődésen átmenő tömegsajtó, amely folyamatos kísérletezésre ösztönözte a közélet különböző szereplőit, hogy megkíséreljék saját érdekeik szolgálatába állítani az új tömegkommunikációs eszközöket.

Az első tanulmányok a dualizmus korszakát vizsgálják. A céltudatos médiahasználat egyik rendkívül érdekes példája a világhírreputációt élvező Szamosi Elza operaénekesnő karrierépítése, amelyet Szabó Ferenc János tanulmánya rekonstruál. Szamosi számos eszközt vetett be annak érdekében, hogy érdekessé tegye saját személyét a tömegsajtó számára, tudatosan alkalmazta például fényképeit, hangfelvételeit, a férjével kapcsolatos magánéleti botrányait, és jól kiszámította interjúinak lehetséges hatásait is. Karrierje csúcspontjára pedig egyfajta szerepcserre következett be: ekkor már nem a média vitte a hírt az énekesnőnek, hanem az énekesnő neve vált reklámhordozó médiummá. Klestenitz Tibor tanulmánya azt az alkalmazkodási folyamatot mutatja be, amelynek során a frissen létrejövő katolikus politikai szervezet, a Néppárt egyik regionális lapja, az *Esztergom* megtalálta szerepét a helyi médiakörnyezetben. A megyeszékhelyként és egyházi központként jelentős, de országos szinten csekély súlyú város katolikus lapja híradásaiban ügyesen ötvözte a regionális és az országos ügyeket, illetve a Néppárt politikájának képviselését, ami hozzájárult ahhoz, hogy hosszabb távon is életképesnek bizonyult. 1914-ben a társadalomnak ismét egy új jelenséggel, a világháborús tömegpropagandával kellett megismerkednie. Takács Róbert ennek hatásmechanizmusait tárja fel a *Borsszem Jankó* című élclap elemzésének segítségével: a propaganda egyik fő feladatát az ellenségképzés jelentette, amihez a humor eszközei igen hatékony segítséget jelentettek. A *Borsszem Jankó* nem csupán az ellenséges népeket és politikusokat vette célkeresztjébe, de rendszeresen foglalkozott a „belső ellenségekkel”, például a nemzetiségekkel vagy a kor gazdasági ügyeskedőivel.

Következő három tanulmányunk a Horthy-korszakkal foglalkozik. Az 1920-ban megválasztott Nemzetgyűlés politikusainak sajátos viszonyok között kellett dolgozniuk, hiszen a háború véget ért ugyan, ám az ellenforradalmi kormányok továbbra is fenntartották az eredetileg csak a hadiállapot idejére szánt cenzúra működését. Paál Vince tanulmánya azt elemzi, hogy 1920–1921-ben a Nemzetgyűlés különböző politikai csoportokhoz tartozó tagjai hogyan viszonyultak ehhez, milyen kifogásokat fogalmaztak meg a rendszerrel szemben,

milyen érvekkel kívánták igazolni, megreformálni vagy éppen megszüntetni azt. Bajcsy-Zsilinszky Endre számára különösen sűrű időszakot jelentett az 1931 nyarától 1935 tavaszáig tartó időszak, hiszen egyszerre tevékenykedett újságíróként, főszerkesztőként, egy neves napilap „külső cikkírójaként”, valamint pártvezérként és országgyűlési képviselőként, miközben ideológusi-kritikusi ambícióit sem hanyagolta el. Bartha Ákos ennek a korszaknak az eseményeit veszi górcső alá, megmutatva, hogy a politikus hogyan igyekezett összehangolni a különböző szerepeiből adódó feladatokat. Az első világháború egyik fontos következménye a vezérkultuszok európai elterjedése volt, amelyek egymásra is komoly hatást gyakoroltak. Turbucz Dávid azt vizsgálja, hogy a Lengyelországot irányító Józef Piłsudski 1935. május 12-én bekövetkezett halálával és temetésével hogyan foglalkozott a magyar sajtó. A méltatások sokszor egyoldalú, túlzó és több esetben valótlan állításokat tartalmaztak, azonban lényegében megegyeztek a hivatalos lengyelországi értékeléssel. Ez arra mutat, hogy a Piłsudski-kultusz hazáján kívül is hatott, másrészt arra is következtetni enged, hogy a magyarországi vezérkultusz terjesztői a külföldi politikus példáját is felhasználták saját céljaik érdekében.

Kötetünket Sz. Nagy Gábor tanulmánya zárja, aki azt az alternatív valóságot rajzolja elénk, amelyet a második világháborút követő koalíciós években a baloldali sajtó a katolikus egyház ábrázolása során igyekezett felépíteni. Az elemzés számos példát vonultat fel az ekkoriban alkalmazott manipulációs technikák működésére, valamint számba veszi az antiklerikális támadások tematikai súlypontjait.

A szerkesztők